

RAAP-NOTITIE 5236

Plangebied Bremlaan/ Kapellenberglaan te Rozendaal

Gemeente Rozendaal

Een archeologisch bureauonderzoek en
cultuurhistorische analyse en waardenstelling

Archeologisch Adviesbureau

6000 voor Chr.

3750 voor Chr.

2200 voor Chr.

700 voor Chr.

150 na Chr.

320 na Chr.

250 na Chr.

1650 na Chr.

Colofon

Opdrachtgever: gemeente Rozendaal

Titel: Plangebied Bremlaan/Kapellenberglaan te Rozendaal, gemeente Rozendaal; een archeologisch bureauonderzoek en cultuurhistorische analyse en waardenstelling

Status: eindversie

Datum: 24 november 2015

Auteurs: E. Goossens MA & ir. L.J. Keunen

Projectcode: ROBK

Bestandsnaam: NO5236_ROBK.dcox

Projectleider: E. Goossens MA

Projectmedewerker: ir. L.J. Keunen

ARCHIS-vondstmeldingsnummer: niet van toepassing

ARCHIS-waarnemingsnummer: niet van toepassing

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer: 3294898100

Bewaarplaats documentatie: RAAP Oost-Nederland

Autorisatie: ir. E.H. Boshoven

Bevoegd gezag: gemeente Rozendaal

ISSN: 0925-6369

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V.

Leeuwendeldseweg 5b

1382 LV Weesp

Postbus 5069

1380 GB Weesp

telefoon: 0294-491 500

telefax: 0294-491 519

E-mail: raap@raap.nl

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2015

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Samenvatting

In opdracht van de gemeente Rozendaal heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in juli 2015 een archeologisch bureauonderzoek en cultuurhistorische analyse en waardenstelling uitgevoerd in verband met de geplande bouw van een nieuwe Dorpsschool aan de Bremlaan en de Kapellenberglaan te Rozendaal in de gemeente Rozendaal. Het archeologisch en cultuurhistorisch onderzoek maken onderdeel uit van een bestemmingsplanwijziging. Dit onderzoek diende te worden uitgevoerd omdat realisatie van de plannen zou kunnen leiden tot aantasting of vernietiging van mogelijk aanwezige archeologische resten en cultuurhistorische waarden. Doel van het archeologisch bureauonderzoek was het verwerven van informatie over bekende en verwachte archeologische waarden teneinde een gespecificeerde verwachting op te stellen. Doel van het cultuurhistorisch onderzoek was het vaststellen of door uitvoering van de plannen aanwezige waarden verloren zouden gaan.

Archeologie

Het plangebied ligt op de zuidelijke flank van de stuwwal van de Veluwe. Er zijn geen in ARCHIS geregistreerde vindplaatsen aanwezig in of binnen een straal van 500 m van het plangebied. Op basis van het bureauonderzoek wordt een middelhoge tot hoge archeologische verwachting toegerekend. Voor het gehele plangebied wordt geadviseerd om een verkennend en, indien van toepassing, een karterend booronderzoek uit te voeren.

Cultuurhistorische analyse

De cultuurhistorische analyse heeft aangetoond dat het plangebied pas tussen 1802 en 1817 in cultuur is gebracht. De eerste decennia was het in gebruik als naaldbos, waarna het werd omgezet in akkerland. Na de Tweede Wereldoorlog werd de omgeving bebouwd en werden er sportvelden aangelegd. Daardoor is sprake van een relict van een relatief jonge ontginning binnen de bebouwde kom. De cultuurhistorische waardering van dit plangebied is uitgevoerd aan de hand van een methode die verwant is aan de Histland-methode. Een gemiddelde score van 2,7 op een schaal van 1-5 leidt tot de conclusie dat we hoogstens kunnen spreken van een middelmatige cultuurhistorische waarde van het perceel in zijn huidige toestand. Op basis van deze waardenstelling adviseren we dat behoud van het perceel in zijn huidige toestand niet noodzakelijk is. Aanbevelenswaardig is wel om in de terreininrichting rekening te houden met het groene, open karakter van het perceel. Herkenbaarheid van de groene oost- en noordrand en de aanwezigheid van een grazige vegetatie als grasland of gazon rond de bebouwing zijn aan te bevelen. Daarbij geldt bovendien dat we aanraden niet teveel in te grijpen in het reliëf van het perceel om de structuur herkenbaar te houden.

1 Inleiding

1.1 Kader

In opdracht van de gemeente Rozendaal heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in juli 2015 een archeologisch bureauonderzoek en een cultuurhistorische analyse en waardenstelling uitgevoerd in verband met de geplande bouw van een nieuwe Dorpsschool aan de Bremlaan en de Kapellenberglaan te Rozendaal in de gemeente Rozendaal. Beide onderzoeken maken onderdeel uit van een bestemmingsplanwijziging. De onderzoeken dienden te worden uitgevoerd omdat realisatie van de plannen zou kunnen leiden tot aantasting of vernietiging van mogelijk aanwezige archeologische resten en cultuurhistorische waarden. Doel van het bureauonderzoek was het verwerven van informatie over bekende en verwachte archeologische waarden teneinde een gespecificeerde verwachting op te stellen. Doel van het cultuurhistorisch onderzoek was het vaststellen of door uitvoering van de plannen aanwezige waarden verloren zouden gaan.

1.2 Administratieve gegevens

Gemeente: Rozendaal

Plaats: Rozendaal

Plangebied: Bremlaan/Kapellenberglaan

Centrumcoördinaten: 194.294/446.266

Oppervlakte: 1,1 hectare

Kaartblad: 40B

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer: 3294898100

1.3 Huidige en toekomstige situatie

In de huidige situatie is sprake van een perceel grasland, dat aan alle zijden door de bebouwing van Rozendaal is omgeven. Het grasland wordt aan meerdere zijden door opgaand groen omgeven. De wijze van fundering van de nieuwbouw is nog niet bekend. Er wordt echter vanuit gegaan dat ter hoogte van de geplande bebouwing de bodemverstoringen dieper reiken dan het archeologisch relevante niveau (i.c. 30-70 cm -Mv).

1.4 Onderzoeksopzet en richtlijnen

Het onderzoek bestond uit een bureauonderzoek. Het onderzoek is uitgevoerd volgens de normen van de archeologische beroepsgroep (zie artikel 24 van het Besluit archeologische monumentenzorg). De Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, versie 3.3), beheerd door de Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB; www.sikb.nl), geldt in de praktijk als richtlijn. Daarnaast is het onderzoek uitgevoerd conform de gemeentelijke richtlijnen (handboek archeologisch onderzoek binnen de Regio Arnhem). RAAP beschikt over een opgravings-

vergunning, verleend door de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Zie tabel 1 voor de dateringen van de in dit rapport genoemde geologische en archeologische perioden.

Geologische perioden			Archeologische perioden				
Tijdvak	Chronozone	Datering	Tijdperk		Datering		
Holocene	Laat Subatlanticum	1150 na Chr.	Recente tijd		1945		
			Nieuwe tijd	C	1850		
	B			1650			
	A			1500			
	Vroeg Subatlanticum		0	Middeleeuwen	Laat B	1250	
					Laat A	1050	
					Vroeg	D: Ottoonse tijd	900
						C: Karolingische tijd	725
		B: Merovingisch tijd				525	
		A: Volksverhuizingstijd				450	
Romeinse tijd	Laat	270					
	Midden	70 na Chr.					
	Vroeg	15 voor Chr.					
Subboreaal	450 voor Chr.	IJzertijd	Laat	250			
			Midden	500			
			Vroeg	800			
	Bronstijd	Laat	1100				
		Midden	1800				
		Vroeg	2000				
	Neolithicum (Nieuwe Steentijd)	Laat	2850				
		Midden	4200				
		Vroeg	4900/5300				
	Atlantium	3700	Mesolithicum (Midden Steentijd)	Laat	6450		
Midden				8640			
Vroeg				9700			
Boreaal	7300	Prehistorie	Paleolithicum (Oude Steentijd)	Laat	12.500		
Laat Glaciaal	11.050			Jong B	16.000		
Vroeg Glaciaal	11.500			Jong A	35.000		
Midden Glaciaal	12.000			Midden	250.000		
Vroeg Glaciaal	12.500			Oud			
Laat Glaciaal	13.500						
Midden Glaciaal	30.500						
Vroeg Glaciaal	60.000						
Laat Glaciaal	71.000						
Midden Glaciaal	114.000						
Vroeg Glaciaal	126.000						
Laat Glaciaal	236.000						
Midden Glaciaal	241.000						
Vroeg Glaciaal	322.000						
Laat Glaciaal	336.000						
Midden Glaciaal	384.000						
Vroeg Glaciaal	416.000						
Laat Glaciaal	462.000						

tabel1, standaard, GeoBioArcheo, RAAP, 2014

Tabel 1. Geologische en archeologische tijdschaal.

2 Bureauonderzoek

2.1 Methoden

Het archeologisch bureauonderzoek is uitgevoerd om een gespecificeerde archeologische verwachting op te stellen. Daartoe zijn reeds bekende archeologische en aardkundige gegevens verzameld en is het grondgebruik in het plangebied in het heden en verleden geïnventariseerd. Tabel 2 laat een overzicht zien van de geraadpleegde bronnen.

bron	actie	opmerkingen
beheerder/eigenaar perceel	niet gesproken	-
amateurarcheologen	gemaïld op 29 juli	geen bijzonderheden over het terrein
gemeentelijke verwachtings- en beleidskaart	niet van toepassing	-
ARCHIS	geraadpleegd op 29 juli	zie paragraaf 2.2
Gelders Archief	geraadpleegd op 29 juli	zie paragraaf 2.2
DINO-loket	geraadpleegd op 29 juli	geen relevante boringen in/nabij het plangebied
bodemloket	geraadpleegd op 29 juli	geen relevante informatie
milieukundige onderzoeken	niet aanwezig	-
kaart Historisch landschap, historische stedenbouw en archeologie van de provincie Gelderland	geraadpleegd op 29 juli	zie paragraaf 2.2

Tabel 2. Overzicht van de geraadpleegde bronnen (met datum).

Het cultuurhistorisch onderzoek is uitgevoerd om vast te stellen of door uitvoering van de plannen cultuurhistorische waarden verloren zouden gaan. Daartoe is eerst een analyse gemaakt van de ontwikkelingsgeschiedenis van het perceel. Hiervoor is voornamelijk kaartstudie uitgevoerd, waarbij de manuscriptkaarten uit de collectie van het Gelders Archief, kadastraal kaartmateriaal (1832) en meerdere series topografische kaarten (1850-heden) geraadpleegd zijn. Vervolgens is op basis van hierna te bespreken criteria een cultuurhistorische waardering opgesteld.

2.2 Resultaten archeologie

Aardkundige situatie

Onderzoeksvragen:

- Wat is de aard (ontstaanswijze en classificatie), diepteligging, genese en gaafheid van natuurlijke bodemhorizonten en natuurlijke afzettingen in het omringende (binnen een afstand tot ca. 200 m van de onderzoekslocatie) gebied?
- Wat is de aard (ontstaanswijze), diepteligging, genese, gaafheid, dikte, en omvang van eventueel in het omringende gebied voorkomende afdekkende lagen en de (geschatte) ouderdom daarvan (plaggendeck, stuifzandlaag, colluvium, kleidek, afvallaag, ophogingslaag)?

- *Met welke culturele formatieprocessen (grondbewerking, bemesting, ophoging, betreding, percelering, [de-]constructie, materiaaltypen, materiaalgebruik en materiaaldepositie e.d.) hebben een rol gespeeld in het onderzoeksgebied?*
- *Welke natuurlijke formatieprocessen (sedimentatie, erosie, laterale verplaatsing, bodemvorming, degradatie e.d.) hebben een rol gespeeld in het onderzoeksgebied?*

Het plangebied behoort tot het stuwwallandschap van de Zuid-Veluwe (Veluwezoom). Ter plekke wordt de stuwwal doorsneden door meerdere smeltwaterdalen (geomorfologische kaart van Nederland 1:25.000 in digitale vorm en AHN; figuur 2). De bodem binnen het plangebied wordt gevormd door een grindrijke grof zandige holtpodzolgrond met grondwatertrap VII (code: gY30f-VII). Op de geomorfologische kaart is het plangebied gekarteerd als bebouwd. In de nabijheid ligt de eenheid hoge stuwwal (bedekt met dekzand). Op het AHN is zichtbaar dat het plangebied op de zuidelijke flank van de stuwwal gelegen is.

Binnen het plangebied worden, gezien het bodemtype geen afdekkende lagen verwacht.

Bestudering van de gegevens in het Bodemloket (www.bodemloket.nl) heeft geen relevante aanvullende informatie opgeleverd. In een digitaal bestand met vergraven gronden (Brouwer & Van der Werff, 2012) wordt het plangebied geclassificeerd als gemodificeerde natuur (park en plantsoen). Een verstoringsdiepte wordt niet gegeven.

De culturele formatieprocessen betreffen bodembewerking door de ontginning, aanplant van bos en akkerbouw.

De natuurlijke formatieprocessen betreffen bodemvorming in de vorm van podzolisatie bij de aanwezigheid van een holtpodzolgrond en bioturbatie.

Bekende archeologische resten

Onderzoeksvragen:

- *Welke gegevens met betrekking tot archeologische complexen ('waarnemingen' inclusief uitkomsten historisch kaartonderzoek) zijn reeds binnen het onderzoeksgebied en/of binnen de landschappelijke eenheden rondom de onderzoekslocatie bekend? Vermeld per vondst- en/of spoorcomplex minimaal:*
 - a) *bronvermelding (onderzoeksrapportages, ARCHIS-gegevens)*
 - b) *de materiaalcategorie*
 - c) *ouderdom*
 - d) *ruimtelijke (geografische) verspreiding*
 - e) *stratigrafische verspreiding (diepteligging en/of dikte vondstlaag)*
 - f) *fragmentatie*
 - g) *waarnemingsmethode*
 - h) *interpretatie*

Uit het plangebied en een straal van 500 m daarom heen zijn geen archeologische vindplaatsen bekend. Ook raadpleging van andere bronnen leverde geen vindplaatsen op.

Op basis van de geraadpleegde historische kaarten en foto's worden er geen resten uit de Nieuwe tijd en Tweede Wereldoorlog verwacht.

Archeologische verwachting

De gemeente Rozendaal heeft nog geen eigen gemeentelijke archeologische verwachtingskaart. Op de IKAW is het plangebied aangeduid als zone met een hoge archeologische verwachting (figuur 2).

2.3 Cultuurhistorische analyse en waardering

Analyse

Om na te gaan welke landschappelijke transformaties het plangebied in de laatste eeuwen heeft doorgemaakt, zetten het meest relevante kaartmateriaal op een rij en trachten we daaruit conclusies te trekken.

In 1724 werd een kaart vervaardigd van de grenzen van de heerlijkheid Rosendaal. De aandacht van de cartograaf ging daarbij vooral uit naar een nauwkeurige beschrijving van de grenzen. Binnen de grenzen heeft hij wel een aantal zaken ingetekend, zoals beboste deelgebieden, wegen en reliëf. Aan de hand van de Schelmseweg, Arnhemse Allee en Rosendaalselaan, die als meest prominente wegen rondom het dorp staan ingetekend, en het verloop van de Ringallee is te bepalen waar het plangebied zich ongeveer op de kaart moet bevinden. Het plangebied bevindt zich op een deel van de kaart waar geen bijzonderheden zijn ingetekend (figuur 3). Onderscheid tussen akkerland en heide wordt op de kaart niet gemaakt.¹

Belangrijker voor onze analyse is echter een kaart van een jaar eerder, 1723 (figuur 4). In dat jaar vervaardigde cartograaf Barend Elshof in opdracht van de heer van Rosendaal een kaartboek, waarin opgenomen de *Geometrise Caart van de Roosendaelse Plantagie toebehoorende aen den H.W. Gestr. Heer L.A. Baron Torck, Heer van Heerlijkheid Roosendaal e.e.e.*² Deze zeer gedetailleerde kaart, met het noorden links, laat precies zien met welke situatie we te maken hebben in dat jaar.

Veel structuren herkennen we heel duidelijk. Zo zien we onderaan de vork van Schelmseweg en Arnhemse Allee, die in een halfronde pleinvorm bij elkaar komen. Centraal op de kaart zien we het kasteel met zijn rechthoekige gracht en vijvers. Rechts daarvan zien we, langs Kerklaan en Rosendaalselaan, het toenmalige dorp. Gaan we langs de Kerklaan naar beneden op de kaart, dan zien we als eerste zijweg naar het zuiden de huidige De Genestetlaan. Tussen Rosendaal-

¹ Gelders Archief, archief Huis Biljoen, inventarisnr. 260, d.d. 22-23 augustus 1724.

² Gelders Archief, archief Huis Rosendaal, inventarisnr. 4001, kaartblad 3, d.d. 1723.

selaan en De Genestetlaan is voornamelijk akkerland getekend, met bij de huizen tuinen. Voorbij de De Genestetlaan zien we, op de hoek met de Kerklaan, twee bossen met een zorgvuldig ontworpen lanenstelsel. Gaan we nog verder naar beneden op de kaart, dus naar het westen, dan belanden we op de heide. De zogenaamde Laarse Schaapsdrift kruist de Kerklaan hier. Over dit tracé werd later de Schelmseweg aangelegd. Daaruit moeten we dan ook direct concluderen, dat het plangebied pas ná 1723 moet zijn ontgonnen. De westgrens van de ontginningen lag in 1723 immers bij benadering nog op De Genestetlaan, Wildwal en Constantia Loudonlaan. Ook op basis van een kaart van de gehele heerlijkheid uit 1721 kunnen we dezelfde conclusie trekken.³

De Hottingerkaart (1773-1813) toont voor zover we hebben kunnen achterhalen voor het eerst de ontginningen ten westen van de De Genestetlaan. De huidige Schelmseweg langs het dorp blijkt nu te zijn aangelegd. Tussen de Schelmseweg en de De Genestetlaan is het terrein volledig in cultuur gebracht, en langs de De Genestetlaan is ook bebouwing verrezen. Westelijk van de Schelmseweg lijken de ontginningen nog volop gaande te zijn.⁴

De kaart die M.J. de Man tussen 1802 en 1812 van de Veluwe maakte, toont kleine vorderingen in de ontginningen. Ten noorden van het plangebied is een kamp met omwalling aangelegd, en ook westelijk ervan waren ontginningen uitgevoerd. Het plangebied zelf was samen met het terrein zuidelijk ervan, tot aan de Ringallee, nog altijd woeste grond (figuur 5). Bekend is, dat onder meer Assueer Jan Torck (1733-1793), baron van Rosendaal, in de tweede helft van de 18e eeuw een pionier in het ontginnen en bebossen van heidevelden was.⁵ De ontginningen rondom het plangebied gaan dus ongetwijfeld op zijn initiatieven terug.

Op het kadastraal verzamelplan van Rozendaal uit 1817 wordt de gemeente in een groot aantal blokken met eigen namen verdeeld (figuur 6). Daarbij worden de oude grenzen van het Rozendaalse cultuurland, zoals hiervoor besproken, ook als blokgrens aangehouden. Het plangebied lag in het deelgebied De Lange Akkers.⁶ Waarschijnlijk is die naam afgeleid van de eerste ontginningen in het gebied, die we op de kaart van De Man zien en inderdaad een langgerekte vorm hadden.

De oudste kaarten waarop we het plangebied als in cultuur gebrachte grond zien, is het kadastraal minuutplan.⁷ De opmetingen daarvoor zijn op 29 april 1817 met een procesverbaal afgesloten. Het gehele gebied dat De Man nog als onontgonnen toont ten westen van de Schelmseweg, toen nog Zandallee geheten, is in de Oorspronkelijk Aanwijzende Tafel van het kadaster als denebosch genoteerd. De weduwe Torck, vrouwe van Rosendaal, was de eigenaresse van dit bos. Zij of haar voorgangers zullen verantwoordelijk zijn geweest voor de aanplant (figuur 7).

³ Gelders Archief, archief Huis Rosendaal, inventarisnr. 4001, kaartblad 1, d.d. 1722.

⁴ Omdat de kaartbeelden van Hottinger en De Man niet veel van elkaar verschillen, hebben we hier volstaan met het afbeelden van de kaart van De Man.

⁵ De Bruin, 2012, p. 141.

⁶ Gelders Archief, archief Huis Rosendaal, inventarisnr. 2154 rood, d.d. 1817.

⁷ De inventaris van het huisarchief van Rosendaal is helaas nog niet online raadpleegbaar, waardoor we op dit moment niet verder kunnen nagaan of er specifieke stukken over de bebossing van dit terrein aanwezig zijn.

De Topografisch-Militaire Kaart, kort voor 1850 vervaardigd, laat ons zien dat het plangebied in een overgangszone ligt (figuur 8). Ten noorden ervan bevinden zich de oude bossen van Rozendaal, waarin ook het kasteelpark is gesitueerd. Een grote, landschappelijk open zone met open akkers tussen het Broek en de bossen van de Veluwe ontbreekt hier vrijwel. De overgangszone met een combinatie van uitlopers van het bos en kleine en grotere kamptontginningen loopt bij Velp en Rozendaal vrijwel door tot aan het Broek.

Jongere topografische kaarten laten de verdere ontwikkelingsgeschiedenis zien. De Chromotopografische Kaart des Rijks van 1872 laat hier nog altijd dennenbos zien (figuur 9). Pas vanaf de editie van 1890 is het perceel als akkerland in gebruik (figuur 10). Daarna veranderde er lange tijd niets, omdat de ruimtelijke ontwikkeling van Rozendaal zich voornamelijk ten oosten van de Schelmseweg voltrok. In de jaren 1962-1963 stak Rozendaal de Schelmseweg over. Toen werd de buurt rond Kapellenberglaan en Delhoevelaan gebouwd, waardoor het plangebied aan de zuidzijde ingesloten raakte.⁸ In de jaren 1965-1967 werden de huizen aan de Del en Kapellenberglaan ten westen van het plangebied gebouwd⁹, nadat verder westelijk al vóór 1958 sportvelden waren aangelegd (figuur 11). Geleidelijk volgde tussen 1965 en 1972 ook de bouw langs de Kapellenberglaan ten noorden van het plangebied, waardoor het volledig ingesloten raakte.¹⁰ Zelf werd het evenwel nooit bebouwd, waardoor het als restant van de jonge heideontginning binnen de bebouwde kom bleef bestaan. Ondertussen was tussen 1972 en 1977 wel het grondgebruik veranderd van akkerland naar grasland.

Concluderend kunnen we vaststellen dat het plangebied vermoedelijk pas tussen 1802 en 1817 is ontgonnen van heide naar dennenbos, waarbij dat dennenbos vrijwel zeker commercieel is benut als houtplantage.¹¹ De ontginning maakte daarbij deel uit van een grotere ontginning en landinrichting rond de huidige Schelmseweg, toen nog Zandallee, die tussen 1723 en 1802 op gang was gekomen. Tussen 1872 en 1890 werd dit dennenbos omgezet in akkerland, en nadat de omgeving begon te verstedelijken vond tussen 1972 en 1977 de omzetting naar grasland plaats. Landschappelijk valt het plangebied te typeren als relatief vroege heidebebossing (met latere ontginning tot akkerland en daarmee een jonge heide- of bosontginning) en zeker niet als een enk.¹² Daarbij was zelfs aanvankelijk sprake van een heidebebossing, en pas later van een ontginning tot akkerland. Een eerste fase als naaldbos was voor veel heideontginningen in de 19e eeuw vrij gebruikelijk.

⁸ Basisadministratie Adressen en Gebouwen.

⁹ Basisadministratie Adressen en Gebouwen.

¹⁰ Basisadministratie Adressen en Gebouwen.

¹¹ De enige vorm van naaldhoutaanplant voor andere dan nutsdoeleinden is pinetum; daarvan is hier zeker geen sprake.

¹² Zie het onderscheid dat in het landschappelijk classificatiesysteem Histland wordt gemaakt tussen heideontginningen en -bebossingen enerzijds en enken anderzijds. De grens tussen wat als enk beschouwd wordt en wat niet wordt doorgaans bij het jaar 1850 gelegd; wat toen onderdeel van een groter open gebied met akkers was, wordt in de classificatie *enk* genoemd. Bossen die toen al bestonden en nu nog krijgen de aanduiding *oude bossen*. De oude bossen bestonden uit loof- en naaldhoutaanplant. De naaldhoutaanplant was doorgaans niet ouder dan 1750, zoals ook hier het geval is. Feitelijk is er typologisch sprake van een *oude heidebebossing*, die nadien is omgezet in bouwland en daarmee als een *jonge heide- of bosontginning* beschouwd kan worden.

Waardering

De cultuurhistorische waardering van dit plangebied voeren we uit aan de hand van de Histland-methode, die uitgaat van een belangrijke rol voor het criterium 'gaafheid' in horizontale en verticale zin en daarnaast van het criterium 'bijzonderheid', waarin aspecten als zeldzaamheid, contextwaarde etc. vervat zijn. Voor de drie criteria scoren we op een schaal van 1 tot 5, waarbij 1 de laagste en 5 de hoogste score is. Tabel 3 geeft de scores voor het plangebied met daarachter een toelichting voor elke score.

criterium	score	toelichting
gaafheid van de topografie	3	Waardering op basis van situatie ten tijde van ontginning. Oostelijke, westelijke en noordelijke kavelgrens nog intact, grondgebruik veranderd van dennenbos naar bouwland naar grasland en dus niet meer de oorspronkelijke situatie en nauwelijks de vroeg 20e-eeuwse situatie representerend, zuidelijk deel van eigenlijke kavel bebouwd. Context van agrarisch perceel volledig verdwenen.
gaafheid van de fysiognomie (opgaande dimensie)	3	Vanuit het perceel gezien is de noordelijke groenrand van het akkerperceel nog intact. In het westen en zuiden zijn randen ontstaan door de oprukkende bebouwing, waardoor het vrije zicht verdwenen is. Daarbij is de openheid ten opzichte van de situatie van de 19e eeuw, toen het naaldbos was, uiteraard volledig veranderd.
bijzonderheid	2	Een fragment van een jonge ontginning als deze kan in zijn huidige toestand niet zeldzaam genoemd worden. De context van het perceel is volledig verdwenen. De enige bijzonderheden die genoemd kunnen worden zijn: - de herkenbaarheid van het oude agrarisch karakter van dit gebied binnen de bebouwde kom van Rozendaal; - de groenrand aan de noordzijde van het perceel als relict van de 18e-eeuwse kamponginginning aldaar; - de steilrand langs de Schelmseweg. Door de vrijwel volledig verdwenen context en de geringe ouderdom van de ontginning kan echter een hogere score dan deze niet worden verantwoord.

Tabel 3. Scores cultuurhistorische waardering.

Een gemiddelde score van 2,7 op een schaal van 1-5 leidt tot de conclusie dat we hoogstens kunnen spreken van een middelmatige waarde van het perceel in zijn huidige toestand.

3 Conclusies en aanbevelingen

3.1 Archeologie

Gespecificeerde archeologische verwachting

Onderzoeksvragen:

- *Welke formatieprocessen kunnen een rol hebben gespeeld bij de totstandkoming van eventuele aanwezige vondstspreidingen, de vondstdichtheid, vondst- en spoorniveaus en de fysieke kwaliteit van eventueel aanwezige archeologische resten?*
- *Wat is de aard (materiaalsoorten, fragmentatie, dichtheden, ruimtelijke en stratigrafische spreiding, etc.) van (mogelijk) aanwezige vondst- en/of spoorcomplexen?*
- *Hoe manifesteren deze zich tijdens prospectieonderzoek?*
- *Met de inzet van welke zoekmethoden (detectie- en waarnemingsvorm, monsterbehandeling en zoekstrategie) kunnen vondst- en/of spoorcomplexen systematisch opgespoord worden (zoeksleuven, booronderzoek, veldkartering, geofysisch etc.). Licht beargumenteerd toe met verwijzing naar de verschillende KNA-leidraden.*

Op basis van de bij het bureauonderzoek verzamelde gegevens is het mogelijk een gespecificeerde archeologische verwachting op te stellen ten aanzien van aard, ouderdom, diepteligging en gaafheid.

Aard en ouderdom

Het verspreidingspatroon van archeologische vindplaatsen is voor een groot deel gerelateerd aan de fysieke eisen die de mens stelde aan de leef- en woonomgeving. Meest markant zijn de verschillen tussen jager-verzamelaars enerzijds en landbouwers anderzijds.

Jager-verzamelaars

In de Steentijd (Paleolithicum t/m Neolithicum) leefde de mens voornamelijk van de jacht, visvangst en het verzamelen van eetbare planten en vruchten. Deze zogenaamde jager-verzamelaars trokken door het landschap en verbleven alleen tijdelijk op een plek. Uit een ruimtelijke analyse blijkt dat hun kampementen in vrijwel alle gevallen zijn gelegen op de overgang van nat naar droog. Op de Veluwe betreft dit voornamelijk dalranden van smeltwatergeulen. Jachtkampen zijn plekken waar jager/verzamelaars slechts gedurende korte periode verbleven. Hiervan rest tegenwoordig nog een strooiing van houtskool, vuursteen en haardkuilen. Daarnaast kunnen er grafheuvels of, in het geval dat de heuvel zelf niet meer aanwezig is, de onder het maaiveld bewaard gebleven resten daarvan voorkomen.

Op basis van bovenstaande gegevens geldt voor het plangebied een hoge archeologische verwachting voor de periode Laat Paleolithicum t/m Vroege Bronstijd.

Landbouwers

Met de introductie van de landbouw werd de mate waarin gronden geschikt waren om te beakkeren een steeds belangrijker factor in de locatiekeuze van de mens. De eerste akkergronden werden op de van nature vruchtbaarste gronden aangelegd. Bovendien moesten de gronden goed ontwaterd zijn. Op de Veluwe betreft dit veelal de door dekzand bedekte flanken van de stuwwallen en de hoger gelegen delen van het dekzandlandschap. Resten uit deze perioden kunnen bestaan uit nederzettingsresten, bestaande uit erven (woonstalhuis, enkele bijgebouwen en waterput(ten)). Hiervan rest tegenwoordig nog een vondstniveau bestaande uit onder meer aardewerk, bouw materiaal en houtskool en een sporenniveau.

Op basis van bovenstaande gegevens geldt voor het plangebied een middelhoge archeologische verwachting voor de periode Midden Bronstijd t/m Nieuwe tijd.

Diepteligging

Het oppervlak voor alle archeologische perioden bevindt zich ter hoogte van het plangebied in de top van de natuurlijke afzettingen. Dit betreft de B- en of C-horizont. Op basis van gegevens ligt deze binnen 30-50 cm -Mv.

Fysieke kwaliteit

Vanwege het ontbreken van een afdekkend pakket (esdek) zijn de archeologische niveaus in het plangebied relatief kwetsbaar voor bodemingrepen. Eventuele archeologische resten kennen naar verwachting een middelmatige gaafheid.

Overzicht

De archeologische verwachting en de verschillende deelaspecten daarvan, zoals hiervoor beschreven, kan in onderstaande tabel worden samengevat.

archeologische periode	verwachting	complextypen	kenmerken	diepteligging	gaafheid
Laat Paleolithicum-Vroege Bronstijd	hoog	jachtkampement	archeologische resten zonder (herkenbaar) spoorniveau	top van de natuurlijke afzettingen (oude akkerlaag/B-horizont)	matig
Midden Bronstijd-Nieuwe tijd	middelhoog	nederzetting	sporenniveau en/of vondstniveau	top van de natuurlijke afzettingen (oude akkerlaag/B-horizont)	matig

Tabel 4. Overzicht archeologische verwachting.

Aanbevelingen

Op basis van bovenstaande gespecificeerde verwachting wordt voor het hele plangebied vervolgonderzoek aanbevolen in de vorm van een verkennend booronderzoek. Het doel is het toetsen van de gespecificeerde verwachting en het in kaart brengen van de bodemgaafheid van het plangebied. Indien blijkt dat de gespecificeerde verwachting juist blijkt en de verwachte archeologische laag (deels) intact is, wordt op desbetreffende locatie tevens een karterend booronder-

zoek aanbevolen. Het doel van dit onderzoek is het in kaart brengen van eventuele archeologische resten.

Methode

Verkennd booronderzoek

- Een booronderzoek met een boorgrid van 40 x 50 m, bestaande uit circa acht boringen,
- boor: Edelmanboor met een diameter van 7 cm;
- waarnemingsmethode: visuele controle opgeboord materiaal ter plaatse in het veld;
- boordiepte tot minimaal 25 cm in de onverstoorde pleistocene C-horizont.

Karterend booronderzoek

- Een booronderzoek met een boorgrid van 20 x 25 m;
- boor: Edelmanboor met een diameter van 15 cm;
- waarnemingsmethode: controle opgeboord materiaal ter plaatse in het veld (opgeboord materiaal indien mogelijk zeven met een zeef met een maaswijdte van 4 mm;
- boordiepte tot minimaal 25 cm in de onverstoorde pleistocene C-horizont.

Als prospectiekenmerken van de eventueel aanwezige archeologische resten kunnen worden benoemd:

- een aaneengesloten archeologische laag, gekenmerkt door een afwijkende kleur ten opzichte van de eronder en erboven liggende laag;
- de aanwezigheid van mogelijk antropogene objecten als houtskool, bot, steen en artefacten (voornamelijk aardewerk en vuursteen) in een matig tot hoge dichtheid (> 40 vondsten groter dan 4 mm per m²).

3.2 Cultuurhistorie

Conclusies

Op basis van de uitgevoerde analyse en waardering kunnen we concluderen, dat behoud van de huidige situatie uit cultuurhistorisch perspectief niet noodzakelijk is.

Aanbevelingen

Aanbevelenswaardig is om in de terreininrichting rekening te houden met het groene, open karakter van het perceel. Herkenbaarheid van de groene oost- en noordrand en de aanwezigheid van een grazige vegetatie als grasland of gazon zijn aan te bevelen. Daarbij geldt bovendien dat we aanraden niet teveel in te grijpen in het reliëf van het perceel om de structuur herkenbaar te houden.

Literatuur

- Bruin, R.E. de**, 2012. *Bedreigd door Napoleon: de Ridderlijke Duitse Orde, Balije van Utrecht 1753-1838*. Uitgeverij Verloren, Hilversum.
- Nederlands Normalisatie-instituut**, 1989. *Nederlandse Norm NEN 5104, Classificatie van onverharde grondmonsters*. Nederlands Normalisatie-instituut, Delft.
- Tol, A., P. Verhagen, A. Borsboom & M. Verbruggen**, 2004. Prospectief boren; een studie naar de betrouwbaarheid en toepasbaarheid van booronderzoek in de prospectiearcheologie. *RAAP-rapport 1000*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.

Gebruikte afkortingen

AHN	Actueel Hoogtebestand Nederland
ARCHIS	ARCHeologisch Informatie Systeem
DINO	Data en Informatie van de Nederlandse Ondergrond
KNA	Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie
-Mv	beneden maaiveld
SIKB	Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer

Overzicht van figuren, tabellen en bijlagen

- Figuur 1.** De ligging van het plangebied (rood omlijnd); inzet: ligging in Nederland (ster).
- Figuur 2.** Het plangebied afgebeeld op divers kaartmateriaal (schaal 1:25.000).
- Figuur 3.** Uitsnede van de limietenkaart van Rozendaal uit 1724. Het noorden is links. Het plangebied (zwarte cirkel) bevindt zich in het gebied rechts van kasteel Rosendaal waar geen bijzonderheden zijn aangegeven.
- Figuur 4.** De kaart van Barend Elshof van de heerlijkheid Rozendaal in 1723. Het plangebied (zwarte cirkel) ligt nog buiten het toenmalige cultuurland aan de Laarse Schaapsdrift.
- Figuur 5.** Uitsnede van de kaart van M.J. de Man van de Veluwe 1802-1812. In de Lange Akkers is men reeds aan het ontginnen, maar het plangebied (zwarte cirkel) ligt er nog 'woest' bij.
- Figuur 6.** Uitsnede van het kadastraal verzamelplan van de gemeente Rozendaal uit 1817 met plangebied (zwarte cirkel) binnen het gebied 'De Lange Akkers'.
- Figuur 7.** Bij de kadastrale opmetingen van 1817 kreeg het perceel waarbinnen het plangebied ligt de kadastrale aanduiding C 258.

Figuur 8. Rozendaal omstreeks 1850. Het plangebied (rode contour) maakt deel uit van een uitloper van het boscomplex rond Schelmseweg en Arnhemse Allee.

Figuur 9. In 1872 was het plangebied nog altijd met dennenbos beplant.

Figuur 10. Pas op de Chromotopografische kaart van 1890 zien we het plangebied (zwarte cirkel) in gebruik als akkerland. Westelijk ervan ligt zelfs dan nog een perceel heide.

Figuur 11. Nog in 1958 ligt het perceel (zwarte cirkel) er zo bij als in 1890. Westelijk ervan zijn echter al wel sportvelden aangelegd, een begin van de 'verstedelijking'.

Tabel 1. Geologische en archeologische tijdschaal.

Tabel 2. Overzicht van de geraadpleegde bronnen (met datum).

Tabel 3. Scores cultuurhistorische waardering.

Tabel 4. Overzicht archeologische verwachting.

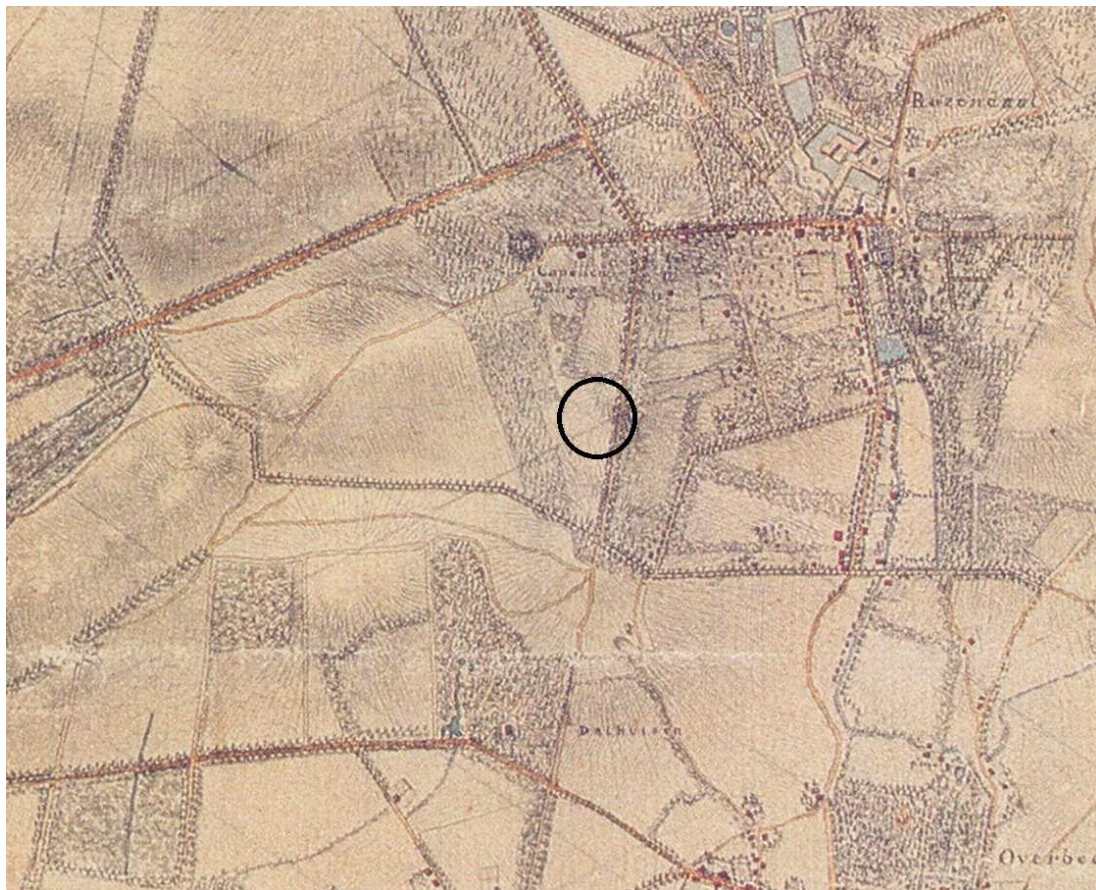
Figuur 1. De ligging van het plangebied (rood omlijnd); inzet: ligging in Nederland (ster).

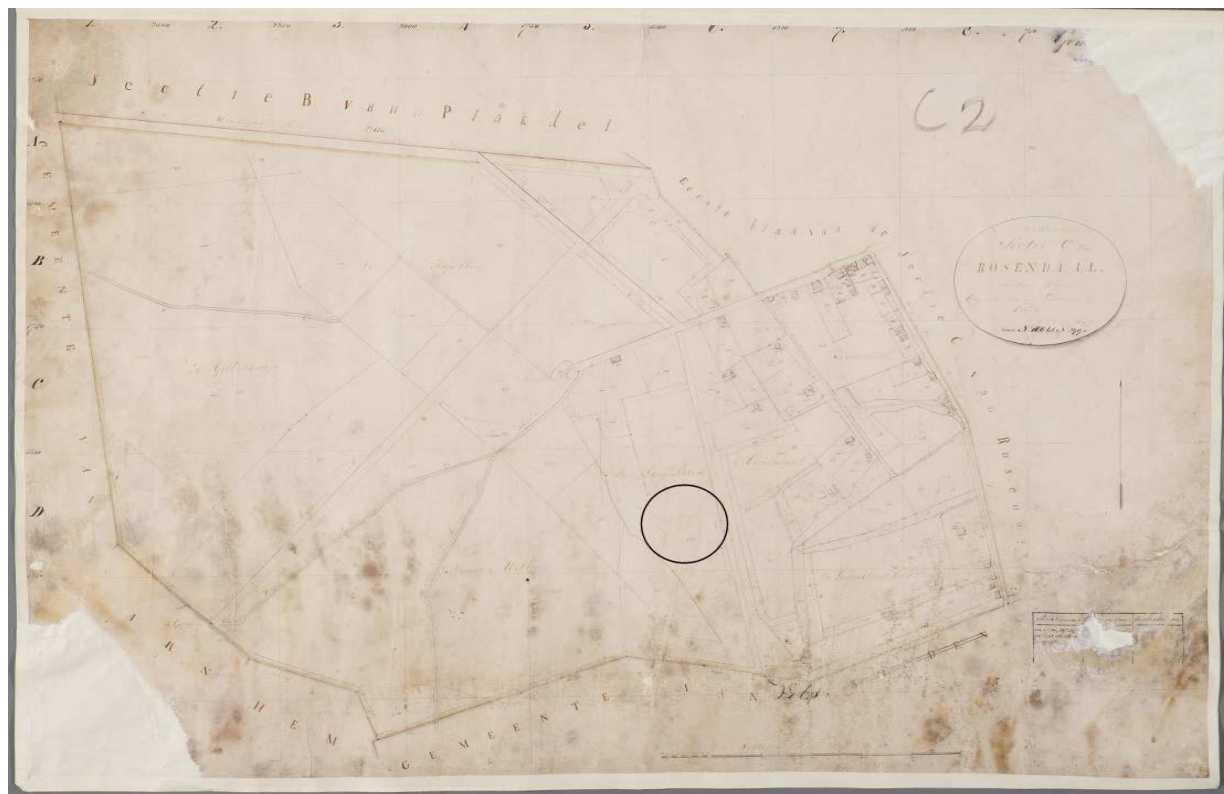
Figuur 2. Het plangebied geprojecteerd op divers kaartmateriaal (schaal 1:25.000).

Figuur 3. Uitsnede van de limietenkaart van Rozendaal uit 1724. Het noorden is links. Het plangebied (zwarte cirkel) bevindt zich in het gebied rechts van kasteel Rosendaal waar geen bijzonderheden zijn aangegeven.

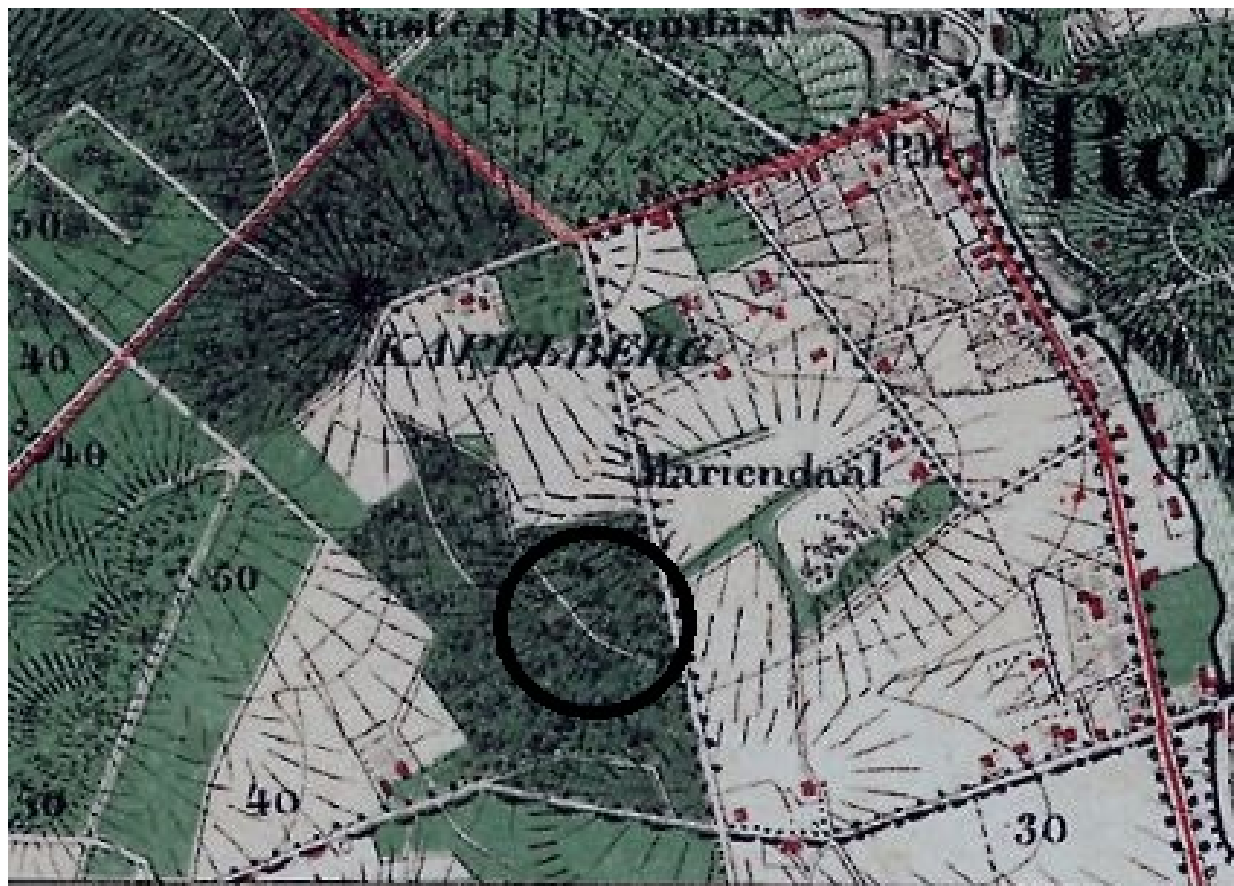
Figuur 5. Uitsnede van de kaart van M.J. de Man van de Veluwe 1802-1812. In de Lange Akkers is men reeds aan het ontginnen, maar het plangebied (zwarte cirkel) ligt er nog 'woest' bij.

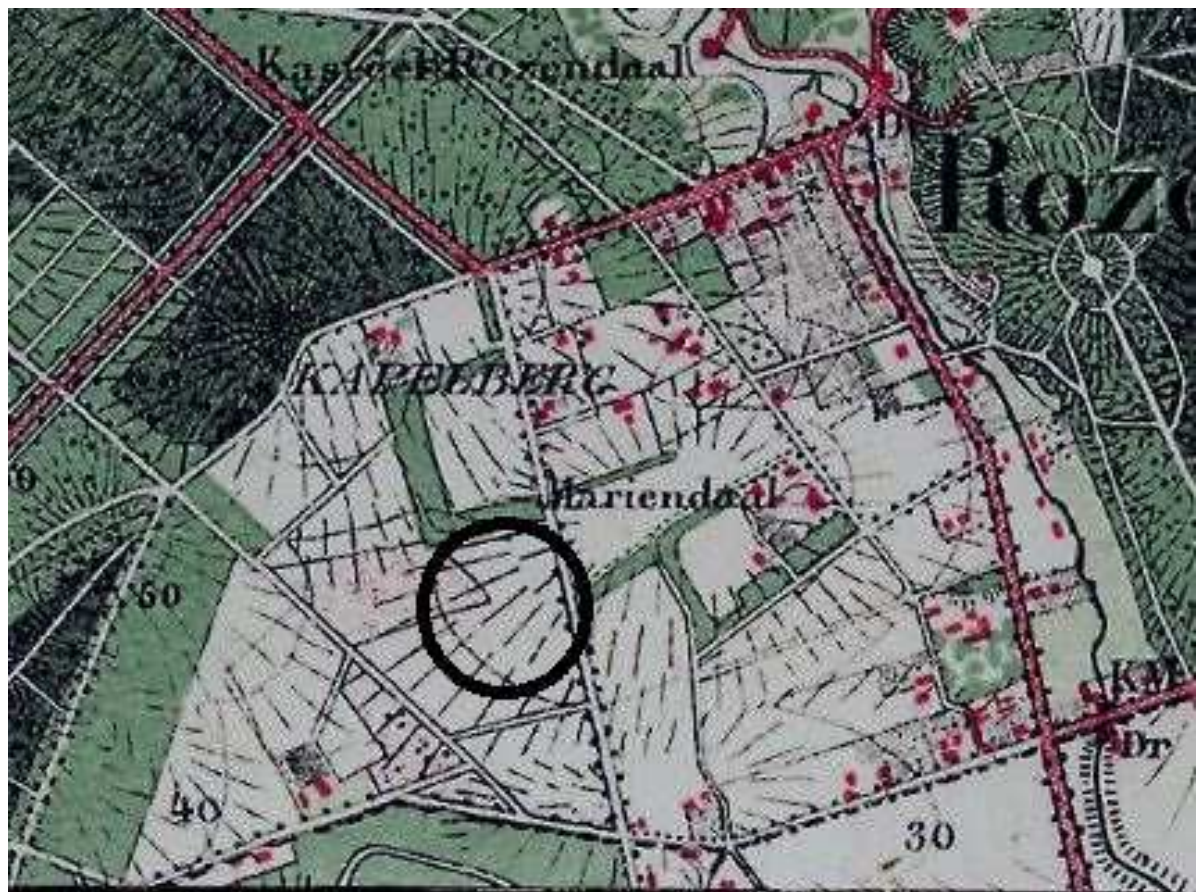
Figuur 7. Bij de kadastrale opmetingen van 1817 kreeg het perceel waarbinnen het plangebied ligt de kadastrale aanduiding C 258.

Figuur 8. Rozendaal omstreeks 1850. Het plangebied (rode contour) maakt deel uit van een uitloper van het boscomplex rond Schelmseweg en Arnhemse Allee.

Figuur 9. In 1872 was het plangebied nog altijd met dennenbos beplant.

Figuur 10. Pas op de Chromotopografische kaart van 1890 zien we het plangebied (zwarte cirkel) in gebruik als akkerland. Westelijk ervan ligt zelfs dan nog een perceel heide.

Figuur 11. Nog in 1958 ligt het perceel (zwarte cirkel) er zo bij als in 1890. Westelijk ervan zijn echter al wel sportvelden aangelegd, een begin van de 'verstedelijking'.